

द्वादशः पाठः

नीतिश्लोकाः

प्रियवाक्यप्रदानेन सर्वे तुष्यन्ति जन्तवः ।
तस्मात्तदेव वक्तव्यं वचने का दरिद्रता ॥1॥

यस्मिन्देशे न सम्मानो न प्रीतिर्न च बान्धवाः ।
न च विद्यागमः कश्चिन्न तत्र दिवसं वसेत् ॥2॥

काव्यशास्त्रविनोदेन कालो गच्छति धीमताम् ।
व्यसनेन तु मूर्खाणां निद्रया कलहेन वा ॥3॥

अलसस्य कुतो विद्या अविद्यस्य कुतो धनम् ।
अधनस्य कुतो मित्रममित्रस्य कुतः सुखम् ॥4॥

हस्तस्य भूषणं दानं सत्यं कण्ठस्य भूषणम् ।
श्रोत्रस्य भूषणं शास्त्रं भूषणैः किं प्रयोजनम् ॥5॥

शब्दार्थः

प्रियवाक्यप्रदानेन	=	प्रिय वचन बोलने से
तुष्यन्ति ($\sqrt{\text{तुष्}$ + लट्)	=	प्रसन्न होते हैं
जन्तवः (जन्तु, प्रथमा, बहु०)	=	सब प्राणी
तदेव (तद् + एव)	=	वही
वक्तव्यम् ($\sqrt{\text{वक्}$ + तव्यत्)	=	बोलना चाहिए
दरिद्रता	=	निर्धनता, कंजूसी
सम्मानः	=	आदर
प्रीतिः	=	प्रसन्नता
विद्यागमः (विद्या + आगमः)	=	ज्ञान की प्राप्ति, शिक्षा की व्यवस्था
वसेत् ($\sqrt{\text{वस्}}$ + विधिलिङ्)	=	रहे, रहना चाहिए
काव्यशास्त्र-विनोदेन	=	काव्य और शास्त्र के विषय में चर्चा से
धीमताम् (धीमत् + षष्ठी बहु०)	=	बुद्धिमानों का
व्यसनेन	=	दुःख से / बुरे कार्य से
निद्रया (निद्रा + तृतीया)	=	नींद से / सोते हुए
कलहेन	=	झगड़ा / वाद-विवाद से
अलसस्य	=	आलसी का
कुतः	=	कहाँ से, कैसे
अविद्यास्य	=	विद्या से हीन व्यक्ति का
अधनस्य	=	धनहीन का
अमित्रस्य	=	मित्रों से रहित व्यक्ति का
श्रोत्रस्य	=	कान का

अभ्यासः

मौखिकः

1. पाठ में दिए गए श्लोकों को सस्वर गाएँ ।

लिखितः

2. मञ्जूषा से उचित शब्द चुनकर रिक्त स्थानों की पूर्ति करें :-

जन्तवः, धीमताम्, कलहेन, का

- (क) प्रियवाक्यप्रदानेन सर्वे तुष्यन्ति ।
(ख) तस्मात्तदेव वक्तव्यं वचने दरिद्रता ।
(ग) काव्यशास्त्रविनोदेन कालो गच्छति ।
(घ) व्यसनेन तु मूर्खाणां निद्रया वा ।
3. श्लोकों को जोड़ें :-

(क)

(ख)

(क) काव्यशास्त्रविनोदेन	(i) सर्वे तुष्यन्ति जन्तवः
(ख) हस्तस्य भूषणं दानं	(ii) कालो गच्छति धीमताम्
(ग) प्रियवाक्यप्रदानेन	(iii) न प्रीतिर्न च बान्धवाः
(घ) यस्मिन् देशे न सम्मानो	(iv) अविद्यस्य कुतो धनम्
(ङ) अलसस्य कुतो विद्या	(v) सत्यं कण्ठस्य भूषणम्

4. उपयुक्त कथनों के सामने सही का तथा अनुपयुक्त कथनों के सामने गलत का चिह्न लगाएँ :-

- यथा- प्रियवाक्यप्रदानेन सर्वे तुष्यन्ति।
- मूर्खाणां कालः काव्यशास्त्रविनोदेन गच्छति।
- (क) दानं हस्तस्य भूषणम् ।
- (ख) सत्यं श्रोत्रस्य भूषणम् ।
- (ग) धीमतां कालः निद्रया गच्छति।

(घ) यत्र सम्मानः तत्र वसेत्।

(ङ) श्रोत्रस्य भूषणं शास्त्रम् ।

5. संस्कृत में अनुवाद करें :-

- (क) राम घर जाता है ।
- (ख) मोहन पुस्तक पढ़ता है ।
- (ग) शीला पत्र लिखती है ।
- (घ) राकेश फल खाता है ।
- (ङ) मुकेश सत्य बोलता है ।

6. उत्तराणि लिखत :-

- (क) सर्वे जन्तवः केन तुष्यन्ति ?
- (ख) कुत्र न वसेत् ?
- (ग) धीमताम् कालः कथं गच्छति ?
- (घ) मूर्खाणां कालः कथं गच्छति ?
- (ङ) हस्तस्य भूषणं किम् ?

